

В. В. Смоляк¹
Н. В. Козинюк²
Н. С. Машовець¹
Л. В. Олійник¹
Л. Р. Басалюк¹

ОСОБЛИВОСТІ НАРОДНОГО ЖИТЛА ПІВДЕННО-СХІДНОГО ПОДІЛЛЯ

¹ Хмельницький національний університет;
² Вінницький коледж будівництва і архітектури КНУБА

Духовне відродження України неможливе без збереження пам'яток народної архітектури. Сільське житло є частиною матеріальної та духовної культури, яке втілює в собі побут та культуру українського народу. Досліджено особливості сільського житла сіл південно-східних районів Вінницької області. Виявлено характер планування, об'ємно-просторова структура сільського житла, оздоблення, єдність з оточуючим середовищем старих та сучасних домівок цього регіону.

Ключові слова: народне житло, Поділля, народна архітектура, планування.

Вступ

Важливим завданням духовного відродження нашої держави є проблема збереження національної історико-культурної спадщини України. Сюди слід віднести реставрацію пам'яток традиційної народної архітектури, що втілює в собі багатовіковий досвід, побут та матеріальну культуру українського народу. Недооцінка ролі архітектурних надбань народу, обмеження досліджень, наукових та популярних праць з питань охорони та реставрації традиційних споруд села негативно позначилися на збереженні пам'яток народного зодчества і, відповідно, на якості сучасної забудови. Існуючі публікації, свідчать, що найменш дослідженими є питання архітектурно-мистецького вирішення народного житла [1, 2].

Народна архітектура створювалась на протязі віків шляхом постійного вдосконалення прийомів та форм, що відповідали умовам життя, побуту, та усталеним мистецьким уподобанням народу. Досвід будівництва передавався з покоління в покоління. За цей час покращувалась мистецька майстерність, покращувалися професійні прийоми та навички народних зодчих, відшліфовувались архітектурно-будівельні та декоративно-мистецькі традиції [3].

Народна архітектурна творчість найбільш яскраво проявляється в сільському житлі, особливістю якого є органічна єдність та взаємообумовленість функціональних та технічних вимог та мистецької форми. Ці фактори знаходять своє відображення в мистецькому змісті сільського житла, в його плануванні та конструктивному вирішенні [4]. Поняття «народне зодчество» охоплює житлові, господарські, виробничі, культові споруди, створені руками і талантом невідомих нам майстрів, що застосовували в своїй творчості народні архітектурно-будівельні традиції.

На відміну від професійної, народна архітектура відрізняється колективним досвідом, який з часом набуває значень традиції. Відчуття народними зодчими виразних та конструктивних властивостей дерева, каменю, глини та інших місцевих матеріалів дозволило їм простими засобами творити довершені зразки архітектури [5].

Для вивчення народного зодчества східного Поділля в XIX та XX ст. були залучені численні публікації та дослідження, зокрема вивчалися праці В. Самойловича, Т. Космини, П. Юрченка, М. Холостенка, Л. Прибеги, М. Топоркова, О. Пламеницької, та інших вчених-етнографів, архітекторів та мистецтвознавців. Нашими зусиллями також були проведені численні дослідження в південній частині Вінницької області.

Метою роботи є сформулювати та проаналізувати особливості народного житла південно-східного Поділля та розкрити різноманітність народних мистецьких засобів та архітектурних прийомів.

Основна частина

Відповідно до класифікації, розробленої В.Самойловичем, Вінницька область відноситься до східно-подільського архітектурно-етнографічного регіону. При цьому були підкреслені такі ознаки, як особливості планування, характер декору житла, поліхромність його розписів, пластичну обробку солом'яних дахів, застосування будівельних матеріалів та конструкцій.

Такі південні райони Вінницької області як Могилів-Подільський, Піщанський, Томашпільський, Ямпільський та Муровано-Куриловецький межують з Молдавією та Чернівецькою областями. Природно-географічні умови цього регіону вирізняються нормальними умовами для ведення сільського господарства. Рельєф території району сприятливий для землеробства, має рівнинний характер, що межує місцями з пересіченим рельєфом (рис. 1).



Рисунок 1 – Характерний ландшафт та забудова сіл південних районів Вінницької області

Сільське житло завжди було не лише одним з основних компонентів матеріальної культури, але й органічно входило в сферу духовної культури, по праву являючись одним з найважливіших її елементів. Через житло, його організацію, символіку селянин не тільки перетворював, але й пізнавав світ, відзеркалюючи його реалії та закономірності у композиційній взаємодії архітектурних форм та декоративних деталей. В багатьох селах півдня східного поділля знаходимо на фасадах житла стилізовані зображення тваринного та рослинного змісту (рис. 2).

Мистецьке трактування житлових будівель свідчить про яскраве художнє обдарування та великі духовні надбання народних будівничих в осмисленні й вирішенні просторового середовища. Адже загальне мистецьке упорядкування садиби впливає і на духовний стан її господарів. На рис. 3 бачимо сучасне народне житло цього регіону, мистецьке трактування фасаду якого, благоустрій та малі архітектурні форми витримано в одному естетичному ключі.

Дуже важливим елементом народних звичаїв був вибір місця для нової хати. Повинні були дотримуватися вимоги, що в майбутньому створили б оптимальні умови для функціонування хати та господарських споруд. При вирішенні цього питання брали до уваги багато чинників: віддаленість житла від вулиці, рельєф садиби, розташування хати щодо сторін світу тощо. Для нового житла намагались знайти таке місце, яке мало задовольнити низку вимог, зокрема: щоб це місце було, по можливості, на цілині, де земля «спокійна»; на горбку, де немає вологи; де не ростуть дерева; там, де ранком не буває роси; де є зручний під'їзд; вхід до хати повинен бути із південного боку тощо.

Потрібно зауважити, що заборон при цьому було значно більше. Так, не можна було будувати нову хату за розмірами меншу від старої; на місці, де часто хворіли; де були сварки та розлучення; де раніше була церква або інше святе місце; на стежках, дорогах та корчах тощо. За нашими дослідженнями встановлено, що цих вимог в селі дотримуються і по цей час.



Рисунок 2 – Символіка тваринного та рослинного характеру на фасадах будівель.



Рисунок 3 – Мистецьке трактування сучасної садиби в одному з сіл Могилів-Подільського р-ну

При усьому розмаїтті сільських населених місць, варіантів організації забудови та типів житлових будинків основним та визначальним був принцип гармонійного єднання житла з довкіллям. Селянські хати органічно вписувались в природне оточення, композиційно доповнюючи природне середовище. Старі подільські села завжди були мальовничим доповненням до живописних краєвидів східного Поділля (рис. 4).

Слід відзначити будівництво житла в селах з крутим та неспокійним рельєфом. В регіоні є такі місця. Збудовані на крутому рельєфі сільські хати вирізняються своєрідними прийомами використання території за рахунок створення цокольного поверху, в якому розміщується частина господарських приміщень і вивільняється дворова частина садиби, а також наявністю площадок та терас (рис. 5).

В багатьох селах півдня Вінницької обл. до цих пір збереглися деяка кількість старих хат, що мають солом'яну стріху, каркасно-вальковану конструкцію стін, будівництво яких віднесено до перших років колективізації. Одна з таких будівель зображена на рис. 6. Ця хата має характерне для східного Поділля планувальне вирішення – трикамерну структуру.



Рисунок 4 – Єдність сільського житла та довкілля



Рисунок 5 – Поєднання житла з неспокійним рельєфом

Архітектурний образ такого житла цілком відповідає уявленню про подільську хату того періоду – раціональне планування, конструкції з дешевих, але практичних місцевих матеріалів, невеликі, без оздоблення вікна, традиційний для східного Поділля спосіб «пошиття» стріхи, зважені пропорції даху та стін та ін. Такі хати мають багато спільного, але існують і відмінності, що залежать від традицій, що панують в тій, чи іншій місцевості. Завдання етнографів, архітекторів – дослідити, зафіксувати і зберегти дані про планувальні, конструктивні та мистецькі особливості таких реліктових будівель, які були колискою наших пращурів.

Масовий розвиток сучасного житлового будівництва в селах південної частини Вінницької області характеризується новими підходами до об'ємно-планувальних вирішень, використанням сучасних будівельних матеріалів, якісним оздобленням та багатьма іншими ознаками.

Найголовнішою ознакою, що лежить в основі класифікації житла є його планувальна структура. Решта ознак, таких як будівельний матеріал, та конструкції, форма даху, оздоблення тощо є похідними або додатковими. Досліджено, що планувальна структура житла тісно пов'язана з багатьма факторами, основними з яких є соціально-економічні, природно-кліматичні, побутові, демографічні та історичні.

Характерною рисою народного житла є раціональність та лаконічність об'ємно-планувального вирішення. Це обумовлюється перш за все простотою конфігурації будинку та широким використанням місцевих будівельних матеріалів, що вимагають найбільш простих конструктивних прийомів та архітектурних форм.



Рисунок 6 – Характерна старовинна сільська хата в селі Яруга Могилів-Подільського району

На рис. 7 зображено житловий будинок в селі Серебрія, збудований порівняно недавно. В плануванні будівлі відмітимо раціональність, що закладена в багатьох сучасних будівлях села. Відмітимо наявність веранди, сіней, та тамбура, які є вхідною групою приміщень. Будівля має два зручних входи.

Селянське житло Поділля завжди втілювало в собі кращі надбання українського народу. В ньому органічно поєднувалися раціональне планування, досконале об'ємно-просторове вирішення, довершена мистецьке трактування. Ці складові стали довершеними лише завдячуючи збереженню народних традицій, що бережливо передавалися з покоління в покоління.



Рисунок 7 – Сучасна житлова будівля в селі Серебрія

Простота, стриманість, лаконічність об'ємно-просторової композиції житлового будинку та мальовничість вирішення його фасадів, що визначає великою мірою архітектурно-мистецький вигляд народного житла, обумовлюється планувальними та конструктивними міркуваннями. В архітектурному вирішенні народного подільського житла виявляється лейтмотив, що впливає на створення довершеного мистецького образу житла.

Висновки

Розвиток традиційного народного житла південно-східної частини Поділля є яскравим прикладом нерозривного зв'язку сільського зодчества цієї території з народною архітектурою України. Дослідження показали нерозривний зв'язок планувальних, конструктивних, мистецьких та інших характерних ознак притаманних Поділлю з народною архітектурою інших регіонів нашої держави. Разом з тим існують особливості подільської архітектури, що пов'язані з традиціями які склалися на нашій території.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Смоляк В.В. Єдність утилітарних, конструктивних і естетичних факторів у народному зодчестві Поділля (кінець XIX – перша половина XX ст.). *Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. № 10. Київ, Україна: КНУБА, 2002.
2. Самойлович В. П. *Українське народне житло: Кінець XIX – початок XX ст.* Київ, Україна. 1972, 32 с.
3. Самойлович В. П. Українське селянське житло та господарчі будівлі. *Нариси історії архітектури Української РСР*. Київ. Украна: Держбудвидав УРСР, 1957.
4. Космина Т.В. *Локальні особливості народного житла південних районів Поділля*. НТЕ, №4. 1973, 24-31 с.
5. Космина Т.В. Сільське житло Поділля: Кінець XIX – XX ст.: Історико-етнографічне дослідження. Київ, Україна. 1980, 190 с.

REFERENCES

1. Smolyak V.V. Yednist' uylitarnykh, konstruktivnykh i estetychnykh faktoriv u narodnomu zodchestvi Podillya (kinets' KHKH – persha polovyna KHKH st.). *Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannya*. № 10. Kyiv, Ukrayina: KNUBA, 2002.
2. Samoylovych V. P. Ukrayins'ke narodne zhytlo: Kinets' KHKH – pochatok KHKH st. Kyiv, Ukrayina. 1972, 32 s.
3. Samoylovych V. P. Ukrayins'ke selyans'ke zhytlo ta hospodarchi budivli. *Narysy istoriyi arkhitektury Ukrayins'koyi RSR*. Kyiv. Ukrana: Derzhbudvydav URSR, 1957.
4. Kosmyna T.V. Lokal'ni osoblyvosti narodnoho zhytla pivdennykh rayoniv Podillya. NTE, №4. 1973, 24-31 s.
5. Kosmyna T.V. Sil's'ke zhytlo Podillya: Kinets' XIX – XX st.: Istoryko-etnohrafichne doslidzhennya. Kyiv, Ukrayina. 1980, 190 s.

Смоляк Володимир Вікторович – кандидат архітектури, доцент кафедри архітектури та містобудування Хмельницького Національного Університету.

Козинюк Наталія Володимирівна – магістр архітектури, завідувачка архітектурним відділенням Вінницького коледжу будівництва і архітектури.

Машовець Наталія Сергіївна – доценти каф. архітектури та містобудування Хмельницького Національного Університету.

Олійник Любов Валентинівна – доценти каф. архітектури та містобудування Хмельницького Національного Університету.

Басалиук Любов Романівна – доценти каф. архітектури та містобудування Хмельницького Національного Університету.

V. V. Smoliak¹
N. V. Kozyniuk²
N. S. Mashovets¹
L. V. Oliynyk¹
L. R. Basaliuk¹

FEATURES OF PEOPLE'S HOUSING SOUTH-EAST PODILIA

¹Khmelnysky National University;

²Vinnysia College of Construction and Architecture KNUBA

The spiritual revival of Ukraine is impossible without the preservation of folk architecture. The rural housing is the part of the material and spiritual culture, which embodies the life and culture of the Ukrainian people. Peculiarities of rural housing in the villages of the south-eastern districts of Vinnytsia region have been studied. The nature of planning, three-dimensional structure of rural housing, decoration, unity with the environment of old and modern homes in this region are revealed.

Key words: folk housing, Podillia, folk architecture, planning.

Smolyak Volodymyr Viktorovych - associate professor of the department of Architecture and Urban Planning, Khmelnytsky National University.

Kozyniuk Natalia Volodymyrivna - Master of Architecture, Head of the Architectural Department of Vinnytsia College of Construction and Architecture.

Mashovets Natalia Serhiivna - associate professors of the department of Architecture and Urban Planning of Khmelnytsky National University.

Oliynyk Lyubov Valentynivna - associate professors of the department of Architecture and Urban Planning of Khmelnytsky National University.

Basalyuk Lyubov Romanivna - associate professors of the department. of Architecture and Urban Planning of Khmelnytsky National University.

В. В. Смоляк¹
Н. В. Козинюк²
Н. С.Машовець¹
Л. В. Олійник¹
Л. Р. Басалюк¹

ОСОБЕННОСТИ НАРОДНОГО ЖИЛЬЯ ЮГО-ВОСТОЧНОГО ПОДОЛЬЯ

¹Хмельницкий национальный университет;

²Винницкий колледж строительства и архитектуры КНУБА

Духовное возрождение Украины невозможно без сохранения памятников народной архитектуры. Сельское жилье является частью материальной и духовной культуры, воплощает в себе быт и культуру украинского народа. Исследованы особенности сельского жилья сел юго-восточных районов Винницкой области. Выявлен характер планирования, объемно-пространственная структура сельского жилья, отделка, единство с окружающей средой старых и современных домов этого региона.

Ключевые слова: народное жилье, Подолье, народная архитектура, планирование.

Смоляк Владимир Викторович – кандидат архитектуры, доцент кафедры архитектуры и градостроительства Хмельницкого Национального Университета.

Козинюк Наталья Владимировна - магистр архитектуры, заведующая архитектурным отделением Винницкого колледжа строительства и архитектуры.

Машовец Наталья Сергеевна - доцент кафедры архитектуры и градостроительства Хмельницкого Национального Университета.

Олейник Любовь Валентиновна - доцент кафедры архитектуры и градостроительства Хмельницкого Национального Университета.

Басалюк Любовь Романовна - доцент кафедры архитектуры и градостроительства Хмельницкого Национального Университета.